

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

Beschrijving (bij stijl ook al evaluatie)

Primaire gegevens

Auteur	Gustave Flaubert
Titel	Madame Bovary
Ondertitel	Moeurs de Province (de gewoonten/zeden van de provincie)
Verschenen in	1857
Aantal blz.	312
Leestijd	16 uur

(Korte) samenvatting

De niet al te snuggere maar wel ijverige Charles Bovary slaagt er na een niet al te gedegen opleiding in om een matige plattelandsgeneesheer in het plaatsje Tostes te worden. Door zijn moeder wordt hij aan een lelijke, oude dochter rijke weduwe gekoppeld en hij schikt zich hierin. Op een nacht wordt hij uit zijn bed gehaald om een beenbreuk te behandelen. De man in kwestie, de heer Rouault, blijkt een aardige dochter te hebben. Hoewel de breuk goed geneest blijft Charles zonder het kennen van zijn drijfveer dan ook vaak terugkeren. Wanneer zijn oude weduwe (die net helemaal niet rijk is gebleken) te overlijden komt, duurt het niet meer zolang tot Charles met deze dochter, Emma, trouwt (natuurlijk pas na de gebruikelijke periode van rouw).

Emma heeft haar jeugd in een klooster doorgebracht, waar zij vooral genoot van de emotionele schoonheid die zij in het geloof en alle daarbij behorende rituelen en kunstvormen kon ontdekken. Maar op een gegeven moment is dit helemaal over: "Deze geest, zo positief in de geestdrift, waarmee zij de kerk had bemind om de bloemen de muziek om de teksten der liederen, de literatuur om haar hartstochtelijke vervoeringen, kwam plotseling in opstand tegen de mysteriën van het geloof en tegelijkertijd in nog sterker mate tegen de discipline, die zo weinig in overeenstemming was met haar natuurlijke gesteldheid." Als zij echter het klooster verlaten heeft, voelt zij zich op den duur ook weer verloren en daarom grijpt zij dankbaar de gelegenheid die Charles haar biedt om uit haar oude leven weg te komen.

Ook dit loopt echter op een teleurstelling uit. Emma kan er niet tegen dat zij haar man op intellectueel, muzikaal en artistiek niveau overtreft. Hij bezit geen van de vaardigheden die haar ideale man zou moeten bezitten. "Moest een man eigenlijk niet alles weten en uitblinken in velerlei kundigheden en een vrouw inwijden in de mogelijkheden der liefde, in de verfijningen van het leven, in alle mogelijke mysteriën? Maar hij leerde haar niets, hij wist niets, verlangde ook niets". Ze vindt hem een stakker en beland in een depressie door het uitblijven van het geluk waar zij zo op hoopte. Charles heeft ondertussen niets door en is volmaakt gelukkig met haar.

Een nieuwe wending komt er in het verhaal wanneer de markies d'Andervilliers hun uitnodigt op Vaubyessard. Hier maakt zij kennis met de hogere kringen en zij begint ernaar te smachten ook een dergelijk leven te kunnen leiden. In het bijzonder is ze getroffen door een zekere burggraaf. Om dit verlangen enigszins te bevredigen verdiept zij zich via bladen en plattegronden in al wat met het mondaine leven van Parijs te maken heeft. Zij blijft hopen op een nieuwe uitnodiging, maar wanneer deze uitblijft, wordt haar depressie erger. Ze laat haar muziek in de steek, tekent en naait niet meer en ook haar boeken blijven ongelezen. Ze wordt moeilijk en grillig en haar gezondheid verslechtert. In de veronderstelling dat het aan hun woonomgeving (waar Emma vaak over klaagt) ligt, regelt Charles het zo dat zij elders een nieuw bestaan op kunnen bouwen. Ze verhuizen naar Yonville- L'Abbaye, waar hun eerste kind, Berthe, geboren wordt.

In Yonville ontmoet Emma Leon, een klerk in opleiding. Al meteen blijkt dat zij een in hun denken een grote verwantschap vertonen. Ze worden wederzijds door elkaar gefascineerd en onder allerlei voorwendselen proberen zij met elkaar in contact te komen, zonder dit al te erg op te laten vallen. Omdat Leon inwoont bij de apotheker en buurman van Charles Bovary, de heer Homais, is dat niet zo lastig; Zij gaan 's avonds bij elkaar zitten, waarbij Homais en Charles met elkaar converseren en Emma en Leon bijvoorbeeld boeken bekijken. Wanneer zij echter (terecht) op het idee komt dat Leon op haar verliefd is, neemt zij een andere houding

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

tegenover hem aan, die verdere toenadering in de weg staat (ondanks het feit dat zij hem zeer graag mag en zelfs dat het idee dat hij op haar verliefd is haar aanstaat). Zij stort zich op alle taken die een “goede” vrouw hoort te verrichten en wekt met haar manieren algemene bewondering op. “Zij scheen hem dan zo deugdzaam en ongenaakbaar toe, dat alle hoop, zelfs de vaagste hem <Leon> verliet”. Ondanks deze houding is zij ook verliefd op Leon, “Maar hoe meer Emma zich van haar liefde bewust werd, des te krachtiger duwde zij die terug, opdat niemand het zou merken en om er zelf afbreuk aan te doen [...] Ongetwijfeld waren het vooral gemakzucht en angst, die haar terughielden en ook haar schaamtegevoel” (blz.94)

Omdat Charles (die zich nergens van bewust is) haar geluk met Leon in de weg staat, krijgt zij een nog grondiger hekel aan hem.

“Leon werd het moede vruchteloos lief te hebben” Daarom vertrekt hij naar Parijs, om daar zijn opleiding te voltooien. Emma blijft nog neerslachtiger achter dan zij al was en verwijt zichzelf dat zij niet duidelijker naar Leon is geweest. Zij neemt een meer kwistige levenshouding aan en “had van die buien, waarin men haar gemakkelijk tot allerlei buitensporigheden zou hebben kunnen brengen”. Hiervan weet de handelaar Lheureux te profiteren, door haar van alles op afbetaling te verschaffen. Dan ontmoet zij op een dag Rodolphe Boulanger de la Huchette, een edelman uit de buurt. Hij is gelijk getroffen door haar fijnzinnige manier van bewegen en haar mooie uiterlijk en bedenkt gelijk een plan de campagne om haar tot zijn minnares te maken. Al zijn berekende zetten vallen goed uit en inderdaad laat zij zich door hem inpalmen. Dit is het begin van een hartstochtelijke relatie, waar Emma van in de ban raakt. Haar afkeer van Charles is dan zelfs nog groter geworden. Zij heeft hem namelijk samen met Homais gestimuleerd om een nieuwe ingreep uit te voeren, maar deze loopt desastreuus af voor de proefpersoon. Ten slotte maakt ze plannen om met Rodolphe ver weg te vluchten en een nieuw leven op te bouwen. Tot op het laatste moment speelt deze het spelletje mee, maar dan blaast hij het af en trekt zich uit haar leven terug; hij vond haar alleraardigst, maar vond dit plan voor zichzelf toch te dwaas.

Dit treft Emma als een mokerslag. Zij krijgt een ernstige zenuwinzinking. Charles die hierdoor zo in beslag wordt genomen, kan zijn werk in die periode niet meer uitoefenen en moet geld gaan lenen bij Lheureux. Wanneer Emma weer iets beter wordt, zoekt zij haar heil in het geloof. “Te midden harer hoopvolle verwachtingen ontwaarde zij een staat van reinheid, die boven het aardse zweefde [...] Een heilige wilde zij worden.” Om haar herstel te bevorderen, raad Homais Charles aan om Emma mee te nemen naar een opera in Rouaan. Daar ontmoeten zij Leon.

Hun hartstocht herleeft onmiddellijk en Emma weet het zo te spelen dat Charles haar op een denkbeeldige piano les zet, wat haar in de gelegenheid stelt Leon wekelijks in een hotelkamer in Rouaan te ontmoeten. In deze tijd krijgt zij ook een machtiging van Charles los om zelf over geldzaken te kunnen beslissen, zogenaamd opdat zij hem niet zou hoeven lastigvallen met dergelijke onbenulligheden. Om ontdekking van haar bezigheden te voorkomen, begint zij zich in een web van leugens te verstrikken. Desondanks weet zij het toch telkens zo vernuftig en koelbloedig te spelen, dat Charles geen vermoedens krijgt. Om aan al haar grillen en buitensporigheden te voldoen sluit zij steeds meer leningen af.

Op een keer wordt Leon van zijn bijeenkomst met Emma weerhouden wat een lichte verwijding tot gevolg heeft. Ze beginnen elkaars zwakke punten te zien en worden niet meer door elkaar verrast, maar desondanks duurt hun relatie uit gewoonte voort. Haar uitgave patroon neemt gevaarlijke vormen aan: Zij blijft maar lenen, verkoopt zaken, bedriegt haar man en anderen en laat de aanmaningen voor wat ze zijn. Leon ziet nu ook de vreemde neigingen van zijn lief en besluit (ook onder dwang van zijn moeder en werkgever, die erachter zijn gekomen) dat hij moet proberen van haar af te komen. Dan klappt de val dicht: Lheureux komt in een keer het vermogen dat Emma hem schuldig is opeisen, een immense som. Zij probeert de hulp van anderen in te roepen, maar houdt de hele situatie voor Charles geheim. Niemand kan of wil haar echter helpen; ook Leon komt alleen met een vage belofte. De volgende dag zal hun volledige bezit in beslag worden genomen...

Een hevige wanhoop maakt zich van Emma meester. Er dienen zich geen uitwegen meer aan, zij kan de realiteit niet meer ontvluchten. Daarom gaat zij naar de werkkamer van Homais en neemt drie hapjes arsenicum. Hoewel zij een zeer pijnlijke en langzame dood sterft, is haar einde toch zacht. “Nu was het, dacht zij, voorgoed uit met al haar bedrog, al haar laagheden en de ontelbare begeerten, die haar hadden gekweld. Zij haatte nu niemand meer;” Charles kan niet over haar dood heenkomen. Hij verkoopt bijna alles wat hij bezit, behalve de dingen die aan haar herinneren, om alle schulden te kunnen betalen. Langzaam raakt hij afgesloten van zijn omgeving en noodgedwongen verwaarloost hij zichzelf en zijn dochter. Dan vindt hij de briefwisseling die Emma met Leon

Boekverslag *Madame Bovary* (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

onderhield. “Ditmaal bestond er geen twijfel! Hij verslond ze van a tot z, zocht in alle hoeken, in alle kasten en laden, achter de muren, snikkend, huilend, buiten zichzelf en zinneloos. Hij ontdekte een doos, trapte die in elkaar. Het portret van Rodolphe sprong hem in het gezicht, tussen overhoopgehaalde liefdesbrieven” Nu leeft hij in volledige afzondering. Niet lang daarna wordt hij dood in de tuin gevonden.

Hoofdpersonen

Wat betreft het uiterlijk van de hoofdpersonen is het volgende van belang: Emma is erg mooi, Charles heeft een beetje een pafferig uiterlijk (beetje dikker, geen mooie man) en haar twee minnaars zijn knapper dan Charles.

Emma Bovary

De hoofdpersoon van het verhaal. Zij blijft haar hele leven smachten naar dat wat onbereikbaar is. Wanneer zij dan datgene bereikt waarvan zij verwacht dat het werkelijk geluk brengt, komt ze bedrogen uit. Uiteindelijk lijkt ze dit ook zelf in te zien: “Enfin! Zij was nu eenmaal niet gelukkig en het nooit geweest. Vanwaar kwam toch die ontoereikendheid van het leven dat dadelijk weer weggroten van alles, waaraan zij steun had gezocht?... Maar als dan ergens een sterke en schone persoonlijkheid leefde, een koene natuur, vol van verhevenheid en van verfijning tevens, een dichterhart in engelengedaante, een lier met bronzen snaren, klagende bruidszangen hemelwaarts schallend, waarom zou zij die dan, toevallig, niet vinden? Ach, welk een onmogelijke gedachte! Niets was immers de moeite van het zoeken waard; alles was logen! Iedere glimlach verborg een geeuw van verveling, iedere vreugde een vervloeking, in elk plezier school wederzijdse afkeer, en de heerlijkste kussen lieten op uw lippen slechts een niet te verwezenlijken verlangen achter naar een hogere wellust” (blz 252-253). Voor degenen die zij slechts oppervlakkig kent weet zij haar innerlijk goed te verbergen: “De dames bewonderden haar overleg, de patiënten haar beleefdheid, de armen haar milddadigheid. Maar zij zat vol begeerten, woede, haat.” Haar persoonlijkheid is erg grillig en gedurende het verhaal doorloopt zij zeer verschillende gemoedsstemmingen en fasen waarin bepaalde gedragstrekken de boventoon voeren: depressie die gepaard gaat met prikkelbaarheid en haast agressief gedrag, hartstocht, innige tevredenheid, vroomheid en liefdadigheid. Zij is intelligent, ontwikkeld en emotioneel. “Zij was er op uit om van alle dingen een soort persoonlijk profijt te trekken; als waardeloos verwierp zij alles wat niet voorzorg in de onmiddellijke behoeften van haar ziel – allemaal omdat zij een meer gevoelig dan artistiek temperament bezat, dat emoties zocht en niet de schoonheid van landschappen” (blz. 34) Verder kan ze goed tekenen en pianospelen. Ze houdt van weelde: “De muziek van het bal zoemde nog in haar oren en zij deed haar best wakker te blijven om de illusie vast te houden van dit weelderige leven, waarvan zij zo dadelijk weer afstand zou moeten doen.” (blz. 46) Dit hangt waarschijnlijk ook samen met het feit dat zij de hogere kringen in het algemeen bewondert en hun wil kopiëren. Dit is niet zo vreemd omdat haar verlangens beter bevredigd zouden worden en haar vermogens beter tot hun recht zouden komen in dergelijke kringen: ze is te fijnzinnig en ontwikkeld voor het boerenfolk. Helaas verliest ze wel de realiteit uit het oog: “Zij verwarde in haar begerigheid zinnelijke weelde met vreugde des harten, sierlijkheid van levensvormen met de tederheden van het gevoel.” (blz.51) Haar romantische karakter komt tot uiting in haar emotionele levenshouding, haar irreële verlangens, haar verzet tegen de gangbare regels (ze is overspelig en kwistig), verheerlijking van de overweldigende natuur, haar verlangen naar de dood (waar ze uiteindelijk ook aan toegeeft) en naar verre landen. “Zij had zin om reizen te maken of om weer in het klooster te gaan. Tegelijk verlangde zij om in Parijs te gaan wonen, en naar de dood.” (blz52) Ze is wel egoïstisch en prikkelbaar: “Emma stopte van tijd tot tijd het rode randje van zijn flanelletje in zijn vest, strikte zijn das over of gooide een paar verschoten handschoenen die hij van plan was aan te trekken, in een hoek; maar dat was niet, zoals hij meende, om zjijntwil: het was voor haarzelf, uit ver doorgevoerd egoïsme, uit nerveuze prikkelbaarheid” (blz.53) Wanneer ze niet gelukkig is, vertoont ze moeilijk en grillig gedrag (dus bijna het hele boek).

Charles Bovary

Niet al te snugger, maar doet ijverig wat men van hem wil, zonder ambitieus te zijn (hij leerde haar niets, wist niets en verlangde ook niets). Hij is goedgegelovig, vriendelijk, rustig, onverstoorbaar (blz. 3 halverwege), gematigd (blz.6 halverwege) en weinig fijnzinnig (“hoe minder Charles deze fijne smaak begreep, des te meer onderging hij er de bekoring van” blz.52). Zijn gesprekken zijn (in Emma’s ogen) laag bij de gronds (blz. 35). Hij is kortom een gewone man, die nuchter en tevreden is. “Hij trok zijn jas uit om meer op zijn gemak te eten. Hij noemde achter elkaar alle mensen op, die hij gesproken had en de dorpen, waar hij was geweest, de recepten, die hij had geschreven, en tevreden over zichzelf, at hij de rest van de hachée op, ontdeed zorgvuldig

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

zijn kaas van de korst, peuzelde dan nog een appel, leegde zijn karaf, - ging daarna te bed, legde zich op de rug en snurkte reeds. Verder is hij zuinig (hoewel hij zijn vrouw moeilijk iets kan weigeren) vooral door de invloed die zijn moeder op hem had. ("Zijn moeder stijfde hem in deze zuinigheid..."(blz. 36). Zijn moeder en zijn vrouw zijn allebei heilig voor hem en wanneer het tussen hun tot conflicten komt voelt hij zich dan ook verscheurd. (... hij had ontzag voor zijn moeder, maar zijn vrouw had hij zeer lief; hij beschouwde het oordeel van de een als onfeilbaar, maar toch was de ander in zijn oog niet te laken.)

Moeder van Charles

Zuinig, kritisch, wil dat haar zoon goed terecht komt

Vader van Charles

Rauw, provocerend, ongemanierd, heeft veel van de wereld gezien. (blz 78 en 79)

Léon

Redelijk schuw (durft geen duidelijke toenadering tot Emma te zoeken). Het leven in Yonville verveelt hem (althans, totdat Emma verschijnt). In het volgende citaat komt zijn romantische karakter (en dat van Emma) tot uiting:

"Een zonsondergang vind ik het mooiste wat er bestaat", hernam zij, 'maar vooral aan zee'.

'O! de zee verafgood ik', zei mijnheer Léon.

'En vindt u ook niet', antwoordde mevrouw Bovary, 'dat je geest zich veel vrijer ontplooit tegenover die eindeloze uitgestrektheid, en dat het kijken ernaar hartverheffend is en je van eeuwigheidsbesef en van idealen vervult?'

'Hetzelfde geldt voor berglandschappen', hernam Léon. 'Ik heb een neef, die verleden jaar in Zwitserland heeft gereisd, en die vertelde me, dat je je geen voorstelling kon vormen van het poëtische van de meren, de schoonheid van de watervallen en het reusachtige effect van de gletsjers. Je ziet daar sparren van ongelofelijke afmeting, dwars over bergstromen heen, hutten die boven afgronden hangen en duizend voet onder je hele valleien, telkens wanneer de wolken uiteenscheuren. Zulke taferelen moeten je wel in vervoering brengen en stemmen tot gebed en extase! Ik kan me dan ook best de beroemde musicus begrijpen, die gewoon was om zijn verbeelding aan te vuren, piano te gaan spelen met een of ander indrukwekkend uitzicht voor zich'. (blz. 71)
De kenmerken van de romantiek die in dit fragment naar voren komen zijn: -verlangen naar ongerepte natuur, exotische streken

-belangstelling voor wat de verbeelding en fantasie prikkelt

"Daarom", zei hij, 'houd ik vooral van de dichters. Ik vind gedichten fijner dan proza en je krijgt er gauwer tranen van in je ogen'.

'Maar toch vervelen ze op de lange duur', hernam Emma; 'maar daarentegen dweep ik op het ogenblik met verhalen, die aan één stuk doorlopen en waar je koud bij wordt. Ik heb een hekel aan alledaagse hoofdpersonen en aan gematigde gevoelens, zoals die in de werkelijkheid voorkomen'.

'Waarlijk', vervolgde de klerk zijn bespiegeling, 'zulke boeken, die je hart niet raken, schieten, dunkt mij, de ware bedoeling van de kunst voorbij. Het is juist zo prettig om je te midden van de laag-bij-grondsheden van het leven in gedachten te kunnen verplaatsen in edele karakters, zuivere liefde en loutere gelukstaferelen. Wat mij betreft, nu ik hier ver van de wereld leef, is dit mijn enige afleiding; maar Yonville biedt zo weinig mogelijkheden.'" (blz.72-37)

De kenmerken van de romantiek die in dit fragment naar voren komen zijn: -irreëel

-emotioneel

-vluchten uit de werkelijkheid

Hij houdt van dromerige muziek (blz. 71), houdt net als Emma van lezen (blz 72)

Rodolphe Boulanger

"Mijnheer Rodolphe Boulanger was vier en dertig jaar; hij bezat een bruuft temperament en een scherp doorzicht en hij had trouwens veelvuldig met vrouwen omgegaan, zodat hij er veel verstand van had" (blz. 114). Hij is heel berekenend (alleen al te zien aan de wijze waarop hij zijn verovering van Emma voorbereid).

Eigenlijk speelt hij een deel van zijn leven toneel om Emma voor zich te winnen. Hij is veel minder gevoelig dan zij en heeft een gewoon burgerlijk gezond verstand (blz 150), maar aanvankelijk weet hij zich ook heel fijngevoelig en charmant voor te doen. Het toppunt van zijn emotionele kaalheid (gevoelloosheid) vond ik het volgende fragment: (Hij heeft net oude liefdesbrieven bekeken: " 'Wat een hoop onzin allemaal!...' En hierin

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

vatte hij zijn mening samen; want als jongens op de speelplaats van hun school hadden de pleziertjes zo druk op zijn hart rondgedribbeld, dat daar niets groens meer botte en wat zich daar afspeelde liet er, gevoellozer dan die kinderen, niet eens, zoals zij tenminste nog, zijn naam op de muur gekrast achter. [...] [hij gaat zijn afscheidsbrief aan Emma schrijven] "...Rodolphe hield op om een of ander aannemelijk excuus in te lassen. 'Als ik haar eens zei dat ik mijn geld kwijt ben?... Ach neen, en bovendien, dat zou geen beletsel zijn. Dat zou alleen maar uitstel betekenen. Hoe moet je in godsnaam dergelijke vrouwen tot rede brengen!' Hij dacht even na, toen schreef hij verder: - Wees ervan overtuigd, dat ik je niet vergeten zal en dat ik bij voortduring een diepgevoelde toewijding voor je zal blijven koesteren, [...] 'Dat is alles, lijkt me. Wacht, nog even dit, anders komt ze mij misschien weer lastig vallen'. - Als ge deze regelen leest, zal ik ver weg zijn [...] Adieu! - En er kwam nog een laatste adieu onder in twee afzonderlijke woorden: A Dieu! Hetgeen, naar zijn mening, getuigde van een bijzonder fijne smaak. [...] 'Arm vrouwtje!' dacht hij met vertedering. 'Zij zal denken, dat ik nog ongevoeliger ben dan een rots; eigenlijk hadden er een paar tranen overheen gemoeten; maar ja, ik kan niet huilen; dat kan ik toch niet helpen'. Dus schonk Rodolphe wat water in een glas, doopte er zijn vingers in een liet van boven af een grote druppel neervallen, die een bleke vlek maakte op de inkt." (blz 179-180)

Hij schrijft een brief die bij het lezen misschien emotioneel overkomt, maar die puur verstandelijk in elkaar is gezet.

Mijnheer Homais

Zeer ambitieuze, wetenschappelijk ingestelde Apotheker. Een vat vol kennis, die hij graag spuit (ook als anderen niet al te grote interesse tonen). Hij heeft een hekel aan de geestelijkheid.

Mijnheer Lheureux

geslepen, kruiperige zakenman, die puur leeft om zijn portemonnee te spekken en graag van andermans problemen profiteert.

Stijl

Er zijn veel gedetailleerde beschrijvingen voorwerpen en de omgeving, waarbij hij redelijk veel bijvoeglijke naamwoorden gebruikt (deze twee punten hangen natuurlijk samen). Een voorbeeld van een dergelijke beschrijving, die ik erg geslaagd vond, is de volgende: '...Hij trad de keuken binnen, maar Emma zag hij eerst niet. De luiken waren gesloten. Door de kieren in het hout wierp de zon lange dunne strepen op de tegels, die hoekvormig braken tegen de meubelranden en aan de zoldering trilden. Op de tafel kropen vliegen langs de gebruikte glazen, en zoemden, om tenslotte in de achtergebleven restjes cider, onderin, te verdrinken. Het daglicht, dat langs de schoorsteen neerzonk, gaf een fluwelen glans aan het roet van de plaat en schonk de koude as een blauwige tint. Tussen venster en haard zat Emma te naaien; zij droeg geen halsdoekje en op haar blote schouders vertoonden zich kleine druppeltjes zweet.' (blz. 18) Buiten deze beschrijvingen, is hij wat matiger met bijvoeglijke naamwoorden, waardoor hierin een aangename afwisseling ontstaat. Verderop in het boek ontstaat er meer aandacht voor de gedragingen en stemmingen van de personages.

Het woordgebruik is een beetje ouderwets en hier moest ik aanvankelijk aan wennen, maar op den duur heeft dit ook een zekere bekoring. Voorbeelden hiervan zijn: 'harer, der, des winters, befloerst, fraai, frank, koen, ter opluistering, de brave Rouault. Bijzonder vond ik het gebruik van het bezittelijk voornaamwoord 'haar' wanneer het meerdere vrouwen betrof: "In de rij der zittende dames zag men de beschilderde waaiers heftig bewegen, de ruikers verhulden ten halve haar glimlachende gezichten..." (blz.43) Verder valt op dat hij gedachten soms beschrijft alsof ze in het hoofd worden uitgesproken, bijvoorbeeld: "'Daarom', dacht zij, 'kijkt hij dus zo vrolijk als hij naar haar toe gaat, daarom trekt hij zijn nieuwe vest aan op gevaar af, dat het door de regen bederft! O, dat mens! Dat mens!...'" (blz. 15). In dit geval vindt ik dat niet zo geslaagd omdat er aan de laatste 'dat mens' geen vervolgedachte wordt gekoppeld, die wel noodzakelijk is (ofwel er moet bedoeld zijn, dat zij (de eerste vrouw van Charles) ook eigenlijk niet weet wat ze ermee moet). Verder is het net als bij de andere kenmerken van Flauberts stijl: even wennen, maar daarna goed te genieten. Als ik er echter een waardeoordeel aan moet geven, dan prefereer ik toch een minder letterlijke beschrijving. In werkelijkheid denken we immers ook niet in duidelijk afgebakende, grammaticaal geordende zinnen. Ik vind het daarom natuurlijker en daardoor aannemelijker wanneer gedachten omschreven worden. Een voordeel van Flauberts werkwijze is dat je wel met minder woorden en dus krachtiger, hetzelfde kunt stellen.

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

De schrijver expliciteert niet alles. Sommige delen van de roman moet je als een soort detective lezen om uit bijvoorbeeld uitspraken van de personen of hun gedragingen de achterliggende emoties, gedachten en gedragstrekken te destilleren. Gelukkig houdt hij dit niet continue vol, want de bovengenoemde kenmerken van de personages zijn zeer variabel en ingewikkeld genoeg.

In zijn beschrijvingen van de personages, blijft er vooral in het begin, enige afstand tussen de lezers en de personages; hij kruipt niet echt in hun kop, hoewel hij wel als een alwetende verteller functioneert. Dit vond ik jammer, maar zoals gezegd, kwamen de personages later wel tot leven. Misschien komt dat omdat je als lezer steeds meer over hen te weten komt en hun daden in een ruimere context kunt plaatsen. Verder is er dan ook veel meer interactie tussen de personages (in Yonville worden een aantal nieuwe personages geïntroduceerd die ook veel aandacht krijgen). Dit leidt ook tot langer beschreven aaneengesloten perioden, waardoor je meer betrokken raakt (bijv. ontmoetingen). Vooral in het begin is het meer alsof Flaubert vanaf een afstandje de grote lijnen van het verhaal weergeeft, waarbij hij af en toe sterk inzoomt op een detail. Dit staat tegenover een stijl die ik tegenwoordig vaker heb gezien, waarbij je vaak van de ene detailbeschrijving (d.w.z. redelijk gedetailleerd) naar de andere springt en waarbij het tussenliggende veel minder aandacht krijgt. Ook hieraan moest ik wennen.

In zijn schrijfstijl volgt hij ook enigszins de stemmingen van zijn hoofdpersonen; wanneer Emma aanvankelijk erg depressief is en de dagen eentonig aan zich voorbij ziet gaan weet de schrijver een dergelijk gevoel met ietwat slepende zinnen op de lezer over te brengen, terwijl in haar periode van liefdesdronkenschap de zinnen juist vol vrolijkheid op je afgeschoten worden: “Zij begon met de hele omtrek te verkennen om te zien of er niet iets was veranderd sinds de vorige keer dat zij er was. Zij vond op dezelfde plaats het vingerhoedskruid en de knopherik terug, de grote keien lagen nog in de brandnetelstruiken en de plakken korstmos zaten langs de drie vensters, waarvan de eeuwig gesloten luiken uit elkaar vielen van het molmen op hun verroeste ijzeren pinnen. Doelloos begonnen haar gedachten op goed geluk te zwerven, zoals haar windhond, die in wijde bogen door het land liep, tegen gele vlinders kefte en jacht maakte op spitsmuizen of naar de klaprozen hapte, die aan de rand stonden van een korenveld.” Tegenover “De volgende dag ging voorbij in een ongekende streling. Zij zwoeren elkaar eden. Zij vertelde hem al haar verdriet. Rodolphe onderbrak haar verhaal met kussen; en zij vroeg hem, terwijl zij hem door half gesloten oogleden aankeek, haar nog eens bij de naam te noemen en nog eens te zeggen, dat hij haar liefhad.”

In de inleiding wordt nog het volgende over zijn stijl gezegd: ‘Zijn stijl is namelijk in hoge mate formulerend. Hij geeft de dingen niet weer, zoals vele latere schrijvers hebben gedaan. Hij formuleert ze, zodat ze daar eens en voor al klaar en duidelijk de lezer voor ogen staan [...] Men kan dus zeggen dat Flaubert in zijn woordkeuze met bijkans wetenschappelijke ernst te werk gaat’ In plaats van de verheven taal van enkele van zijn nabije voorgangers (Balzac en Hugo) kiest hij voor de exacte formulering. “Flaubert doet alles wat hij kan om afwisseling te brengen in zijn zinsbouw, om herhalingen van bepaalde wendingen te voorkomen. Hij zorgt er angstvallig voor, dat niet dezelfde woorden in kort bestek terugkeren, hij spant zich in om ook in de volgorde der woorden omzettingen teweeg te brengen, dit alles om tot een zeker, eigen ritme te geraken en bovenal ter wille van de beeldende kracht, die hij niet voor het moment alleen, maar voor de eeuwigheid poogt te bewerkstelligen. Ook haat hij de kleine voegwoorden <woord dat zinnen of gelijksoortige zinsdelen verbindt, bijv. en, maar, of, dat> als ‘que’ en ‘qui’ en tracht ze zoveel mogelijk uit te bannen. Hij geeft zich dus alle moeite, ondanks de exactheid zijner formuleringen, een ‘sprekende’ stijl te verwerkelijken, die, gezuiverd en gefilterd, een oratorische kracht blijft behouden, een ware, schoon veredelde, verteltrant, kortom.”(blz. XI)

Verdieping

Tijd en ruimte

De grote lijn van het verhaal is chronologisch. Als er echter een nieuw personage wordt geïntroduceerd, wordt er soms in het kort verteld hoe het dat personage voor het desbetreffende moment vergaan is. Bij Emma gebeurt dit bijvoorbeeld redelijk uitgebreid (in het kort hoe haar leven tot dan toe verlopen is) en bij Leon in mindere mate en eigenlijk alleen de zeer nabije geschiedenis. In zekere zin zijn dit flashbacks. Er is geen begin in medias res en er is een gesloten einde. De vertelde tijd schat ik op een jaar of vijftig (vanaf de aanloop tot het huwelijk van de ouders van Charles (rond 1812) tot aan zijn dood)

Het verhaal speelt dus ongeveer in de periode 1810-1860. Vreemd genoeg is er nog steeds sprake van een koning (blz. 125) en in het hele boek neemt de adel (bijv. de markies van Vaubyessard en de burggraaf) een

Boekverslag *Madame Bovary* (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

belangrijke plaats in terwijl ik dacht dat beiden uitgestorven waren (in Frankrijk) na de revolutie in 1789. Dit begrijp ik niet en omdat Flaubert verder zich zo nauwkeurig heeft verdiept in alle zaken die hij in zijn verhaal wilde betrekken, vermoed ik dat ikzelf iets heb gemist. Na even wat nader geïnformeerd te hebben blijkt inderdaad dat na Napoleon ook nog een tijdje het koningshuis opnieuw is ingesteld. (Pas in 1848 is opnieuw de republiek ingesteld).

Over de plaats wordt in de inleiding nog het volgende gezegd: “Flaubert kiest voor zijn roman een streek uit, die niet tot het eigenlijke Normandië behoort, maar een grensgebied tussen Normandië, Picardië en Ile de France. Die keuze is (zoals geen enkel ding trouwens bij Flaubert) allerminst toevallig. Het lust hem niet een Normandische idylle te schrijven, waarin het land in al zijn intieme schoonheid een fraai décor zou vormen van een handeling, die aangrijpend bedoeld te zijn. Normandië, dat mij steeds heeft doen denken aan het fraaiste van ons Gelderse land, maar dan glooiender, vetter en verleidelijker, rijker ook aan historische herinneringen en monumenten, lachender en kleuriger, zou de tragiek van het verhaal een ongewenste glimp, een onwillekeurige schijn van opgewektheid hebben verleend. Hij koos dus dit ‘karakterloze’ land zoals hij het zelf noemde. Verder speelt het verhaal zich voor het grootste deel af in Tostes en Yonville. Van deze plaatjes is vooral van belang dat het plattelandsdorpen zijn, die met hun mogelijkheden en bevolking niet aan de verwachtingen van Emma voldoen (zij voelt zich onder andere ongelukkig door al deze ‘boertigheid’ d.w.z. gebrek aan fijnzinnigheid om haar heen). Zij zou veel liever in Parijs hebben gewoond (het een vind zij afschuwelijk, het ander fantastisch)

De meeste verteltijd gaat zitten in de periode van ongeveer 10-20 jaar dat Charles en Emma getrouwd zijn.

De verteller

Wat dit onderwerp betreft, merkte ik iets vreemds op. Aanvankelijk lijkt het erop alsof je met een ik-verteller te maken hebt: “Wij zaten in het studie lokaal,…” en zo gaat het nog een tijdje door met het ge- “wij”. Na een bladzijde of twee schakelt de schrijver echter haast ongemerkt over op een ander perspectief, namelijk dat van Auctoriale verteller. Dit perspectief is ook het meest bruikbare, omdat alle relaties zo complex zijn dat je de informatie, die de schrijver je over alle personages aanreikt, meer dan noodzakelijk is. Een ander perspectief was wel mogelijk geweest, maar dan had de lezer nog meer zijn eigen conclusies moeten trekken (waar had hij bijvoorbeeld de inleidingen over nieuwe personages moeten laten?)

Spanning

Aanvankelijk is het verhaal niet spannend. Er is slechts sprake van een inleiding in de levens van de personen, opdat wij hun later beter zullen begrijpen. Daarna zien we hoe Emma ongelukkig wordt, maar verder niets drastisch onderneemt: ook niet spannend. Op het moment dat ze Leon ontmoet, ontstaat er het eerste sprankje spanning; dit zou wel eens een wending in het verhaal kunnen betekenen. Toch gebeurt ook hier weinig en de spanning stijgt niet. Wanneer Rodolphe zijn intrede doet, neemt de spanning weer wat toe: Hij is brutaler en neemt meer risico's waarbij Emma ook meer risico's begint te lopen. Er zijn een aantal momenten dat de ontdekking van hun relatie steeds voor de hand liggender wordt. Wanneer hij haar weer verlaat stort zij ernstig in; de spanning blijft gehandhaafd. Daarna ontmoet zij Leon wederom en begint haar kwistigheid steeds groter te worden en ze leidt een gelogen leven; een stijgende spanning, want de lezer voelt wel dat dit problemen op gaat leveren. Uiteindelijk zijn deze problemen zo groot dat je de stress die Emma ondervindt haast mee kunt voelen; de spanning is knap opgebouwd. Wanneer ze zelfmoord heeft gepleegd valt er wat van deze spanning weg, omdat de gebruikelijke zaken na iemands dood ook in haar geval plaatsvinden: verdriet van haar man en ook enigszins van de andere dorpsbewoners. Maar je blijft je toch afvragen: wat gaat er nog gebeuren? Het boek is immers nog niet uit. Dan vindt Charles haar brieven en zijn dulle verdrietsuitbarsting die hierop volgt zorgt weer even voor wat spanning. Die zakt weer wat af naarmate zijn verdriet een minder explosieve vorm aanneemt. Zijn dood vormt een mooie afronding van de cyclus.

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

Thema en motieven

Een belangrijk thema van het verhaal is de ontoereikendheid van het leven (zie het eerste citaat bij 'Emma') (zie eventueel VIII onder). Deze gedachte speelt een leidende rol in alle emoties en daden van Emma. Zij verlangt telkens ergens naar, maar wanneer ze het heeft, wordt ze telkens teleurgesteld. Als ze iets dan weer achter zich heeft gelaten, verlangt ze er soms weer naar terug (bijvoorbeeld het klooster). Uiteindelijk blijkt geen van de dingen haar gelukkig te kunnen maken. Andere thema's zijn liefde en de verhouding emotie en het romantische (Léon en vooral Emma) tegenover gezond (boeren)verstand of nuchterheid (Charles, dorpsbewoners).

Titel en ondertitel

De titel "Madame Bovary" behoeft geen nadere uitleg. Wat de ondertitel betreft: het boek wordt omschreven als een 'alledaagse' provinciale zedenroman. In het boek komen deze zeden inderdaad naar voren, maar misschien is de titel ook enigszins ironisch: Emma stoort zich immers helemaal niet aan deze zeden, die haar beklemmen. Vraag nog eens nadere uitleg.

Een belangrijk thema is de ontoereikendheid van het leven. Deze gedachte speelde ook een belangrijke rol in het leven van de schrijver: "Gustave Flaubert is immers zelf de grote lijder aan de kwaal van het verlangen en van de onbevredigdheid." (blz. VII) Verder heeft hij op zijn reizen naar het oosten (overigens ook een kenmerk van de romantiek) op een dergelijke manier afstand kunnen nemen van zijn eigen volk dat hij hun kleinburgerlijkheid beter kon onderscheiden (die ook belangrijk is voor het boek). Bovendien was zijn eigen aard ook sterk op emotie gericht, iets wat naar voren komt in de persoon van Emma.

Relatie tussen tekst en context

Op onze stencils wordt 'Madame Bovary tot een romantisch werk gerekend, in het boek echter valt het onder het realisme. Van beide stromingen vertoont het dan ook kenmerken. Wat het realisme betreft laat Flaubert in zijn roman personages optreden uit alle lagen van de bevolking. Ook zijn formulerende stijl doet hieraan wijst hiernaar toe. Verder probeert hij een redelijk de taferelen onpartijdig te beschrijven.

Er zijn echter ook veel kanten van zijn werk die op een romantische invalshoek duiden. Zie in verband hiermee de bij Léon genoemde kenmerken. Daaraan kunnen de volgende kenmerken van de romantiek nog worden toegevoegd/verder uitgebreid:

- behoefte om de regels te overtreden: het overspelige en kwistige van Emma
- verheerlijking van de dood: hierover spreken de personages herhaaldelijk en uiteindelijk worden zowel Emma als Charles hierdoor uit hun lijden verlost.

De persoonlijke beoordeling

Zie ook stijl.

Het onderwerp

Het onderwerp sprak mij aan. Gelukkig ben ikzelf wel in staat om gelijkgestemden te vinden, maar ik kan me de ellende voorstellen, wanneer dit niet lukt. Gelukkig ben ik niet in gelijke mate gepreoccupeerd met de ontoereikendheid van het leven, maar in een pessimistische en misschien wel meest realistische beschouwing zou ik mij een dergelijk beeld van het leven kunnen vormen. Iedereen kent wel het gevoel van ontgoocheling, maar gelukkig weten de meesten daar mee om te gaan. Gelukkig zijn de ontgoochelingen in mijn leven niet zo omvangrijk als die van Emma. Het onderwerp werd zeer diepgaand behandeld.

De pessimistische invalshoek is de meest realistische maar minst hanteerbare. Het leven biedt ons bijna nooit wat wij eigenlijk wel zouden willen, maar gelukkig kunnen de meesten en ook ik zich vasthouden aan datgene wat het wel biedt en onszelf voor de gek houden. Het is een soort opluchting om erover te kunnen lezen, zonder er zelf aan toe te geven. Hiermee wordt benadrukt hoe universeel dergelijke gevoelens zijn.

De gebeurtenissen

Het is moeilijk te zeggen of de gebeurtenissen ondergeschikt waren aan de gedachten en de gevoelens van de

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

personen. Gebeurtenissen leiden tot gedachten en gevoelens, die op hun beurt weer leiden tot gebeurtenissen. Het zijn gebeurtenissen die uiteindelijk tot de dramatische afronding leiden, maar daar tegen over staat weer de grote aandacht die in dit boek is weggelegd voor gedachten en gevoelens. Het aantal gebeurtenissen was goed te overzien. Hoewel de aanloop van het verhaal niet zo interessant was om te lezen, was deze achteraf gezien wel essentieel om het vervolg van de geschiedenis goed te kunnen begrijpen. Uiteindelijk droegen alle gebeurtenissen bij aan de gehele lijn. Vooral naar het einde toe werden de gebeurtenissen spannender. Buiten de dramatische finale vond ik bijvoorbeeld ook de operatie die Charles uitvoerde en die zoals ik al vreesde volslagen fout afliep spannend. Er waren ook romantische gebeurtenissen met betrekking tot haar relaties met Rodolphe en Léon. De gebeurtenissen, die leiden tot haar ondergang riepen bij mij afschuw op (het onbepert lenen en liegen). Dit gevoel ging gemengd met een beetje droefheid, omdat haar daden uit haar ongeluk voortkwamen. Ik vond dat het verhaal geloofwaardig was. Het is ook deels gebaseerd op feiten (zo blijkt uit de inleiding) en verder is de beginsituatie helemaal niet ondenkbaar en de gebeurtenissen die daaruit voortvloeien zijn ook voorstelbaar. Overspel is een bekend fenomeen evenals mensen die financieel te veel hooi op hun vork nemen en ook de dood is een bekende uitvlucht uit de aardse problemen. Mijn gevoelens over Emma in haar gelukzalige perioden waren gemengd: enerzijds gunde ik haar haar tijdelijke geluk en anderzijds had ik medelijden met Charles, die zij intussen bedroog en ruïneerde. Haar dood was enigszins schokkend vanwege de pijnlijke vorm, maar aan de andere kant voelde je ook als lezer het bevrijdende daarvan. De afloop vond ik bevredigend: het verhaal als geheel is mooi gesloten. We beginnen ongeveer met de geboorte van Charles en eindigen met zijn dood. Alle rollen, die op de verhaallijn betrekking hebben zijn uitgespeeld.

De personen

De hoofdpersoon kwam aanvankelijk niet zo echt over, omdat ik de stijl wat onpersoonlijk vond. Naarmate ik hier meer aan gewend raakte en ik door de vorderingen van het verhaal meer kanten van haar persoonlijkheid kon waarnemen, werd het personage echter. Ook kwam er later meer interactie tussen de personages, wat ze levendiger maakte. Desondanks is er altijd een kleine afstand gebleven. Daardoor heb ik mezelf nooit echt vereenzelvd met Emma, maar ik raakte wel betrokken bij haar leven. Sommige trekken van Emma herkende ik wel in mijzelf. Ik verheerlijk de natuur ook en door te lezen ontvlucht ik de werkelijkheid ook, maar aan de andere kant ben ik minder pessimistisch, grillig en emotioneel. Ook kan ik anders dan zij wel degelijk (ook) op de lange termijn bevrediging vinden van mijn behoeften. Wel herken ik het gevoel, van het veelal ontbreken van zielsverwantschap in je omgeving. Verder denk ik dat ik ongeveer eenzelfde gretigheid heb om mezelf te ontwikkelen en ik deel haar muzikale interesse (net als zij speel ik piano). Na enig nadenken kan ik nog geen personen uit mijn omgeving aanwijzen die een opvallende gelijkenis vertonen met personages uit het boek. Ook heb ik mij niet laten beïnvloeden door het gedrag van de hoofdpersoon; ze is ten slotte ook niet echt een lichtend voorbeeld. Ik waardeer haar egoïsme, grilligheid, pessimisme, onbetrouwbaarheid en onnadenkendheid (bijv. inzake het lenen) negatief. Positief waardeer ik haar ontwikkeldheid, fijngevoeligheid, creativiteit en hartstocht.

De opbouw

Het verhaal is goed opgebouwd. De grote lijn erin is redelijk overzichtelijk en de spanning liep gestaag op. Het enige lastige was misschien dat de gebeurtenissen die werden beschreven vaak een willekeurige greep uit haar leven leken. De lijn hiervan was op dat moment zelf niet al te duidelijk en ik moest na afloop ook terug bladeren om alle gebeurtenissen in mijn geheugen terug te halen voor de samenvatting. Het eerste deel van het boek vond ik redelijk saai: Er gebeurde niet zoveel, Emma was ongelukkig en Emma bleef ongelukkig. Hierdoor vertraagde ik mijn leestempo, wat de stemming nog verder verlaagde. Daarna heb ik er gelukkig (noodgedwongen) het tempo weer ingezet en kwam ik in de volgende fase van het verhaal, waar meer ontwikkeling in zit. Zoals al bij spanning is beschreven zit er een stijgende lijn in de spanningscurve die leidt tot een climax. In die zin vindt ik de opbouw goed, maar toch had ik het gewaardeerd, als er in het begin iets was gedaan, om mijn aandacht te vangen, waardoor ik meer gespannen verwachtingen van het vervolg zou hebben gehad.

Boekverslag Madame Bovary (Gustave Flaubert)

Martijn Verhagen

© havovwo.nl (april 2002)

Het taalgebruik (zie ook stijl)

Ik had geen moeite met het taalgebruik. De gebeurtenissen waren zeer helder beschreven en ik kon me daarvan dus een goede voorstelling vormen. Er komen niet zo heel veel dialogen in het verhaal voor. Deze vond ik (aanvankelijk) niet zo heel natuurlijk, omdat het taalgebruik erg verschilt van dat, wat wij momenteel bezigen in onze dagelijkse spraak. In de context gezien vond ik het echter op den duur wel passend. Ik vond bepaalde fragmenten wel heel mooi, bijvoorbeeld door de originele, gevoelige beelden die Flaubert gebruikte. “Dikwijls joeg een rukwind wolken in de richting van de Sainte-Catherina-heuvel, als luchtgolven, die geluidloos te pletter liepen tegen een steile kust” (blz. 233) en “Zij daarentegen, haar leven was koud als een zolder met een raampje op het noorden en de verveling spon, als een doodstille spin, haar web in het donker in alle hoeken van haar hart”. Ook de bij *stijl* genoemde originele beschrijving vond ik erg mooi, omdat het beeld dat ermee wordt opgeroepen zo scherp en datgene wat hij beschrijft mij aanspreekt.